

BOSHLANG'ICH TA'LIMDA SHAXSLARARO MULOQOTNI RIVOJLANTIRISHNING NAZARIY-PSIXOLOGIK ASOSLARI

Zulfiya Sattorova Xabibullo qizi

TerDPI magistranti

ANNOTATSIYA: *Mazkur maqolada boshlang'ich ta'limda shaxslararo muloqotni rivojlantirishning nazariy-psixologik asoslari tahlil qilingan. Shaxslararo muloqotning mazmuni, tarkibiy komponentlari hamda boshlang'ich sinf o'quvchilari psixologik rivojlanishidagi o'rni ilmiy jihatdan yoritilgan. Shuningdek, kommunikativ kompetensiyani shakllantirishda interfaol metodlar, hamkorlik pedagogikasi va zamonaviy pedagogik texnologiyalarning ahamiyati ochib berilgan. Tadqiqot davomida boshlang'ich ta'lim tizimida uchrayotgan muammolar tahlil qilinib, ularni bartaraf etish bo'yicha amaliy tavsiyalar ishlab chiqilgan. Maqola natijalari pedagoglar, psixologlar va ilmiy tadqiqotchilar uchun metodik manba sifatida xizmat qilishi mumkin.*

АННОТАЦИЯ: *В данной статье проанализированы теоретико-психологические основы развития межличностного общения в начальном образовании. Научно раскрыты сущность межличностного общения, его структурные компоненты и роль в психологическом развитии учащихся начальных классов. Также освещено значение интерактивных методов, педагогики сотрудничества и современных педагогических технологий в формировании коммуникативной компетентности. В ходе исследования были выявлены существующие проблемы в системе начального образования и предложены практические рекомендации по их устранению. Результаты статьи могут служить методическим источником для педагогов, психологов и исследователей.*

ABSTRACT: *This article analyzes the theoretical and psychological foundations of developing interpersonal communication in primary education. The essence of interpersonal communication, its structural components, and its role in the psychological development of primary school students are scientifically explained. The study also highlights the importance of interactive methods, collaborative pedagogy, and modern educational technologies in developing communicative competence. During the research process, existing problems in the primary education system were identified and practical recommendations for their solution were proposed. The results of the article can serve as a methodological resource for teachers, psychologists, and researchers.*

KALIT SO'ZLAR: *boshlang'ich ta'lim, shaxslararo muloqot, kommunikativ kompetensiya, pedagogik muloqot, psixologik rivojlanish, interfaol metodlar, empatiya, hamkorlik pedagogikasi, ijtimoiylashuv, pedagogik texnologiyalar.*

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА: начальное образование, межличностное общение, коммуникативная компетентность, педагогическое общение, психологическое развитие, интерактивные методы, эмпатия, педагогика сотрудничества, социализация, педагогические технологии.

KEYWORDS: *primary education, interpersonal communication, communicative competence, pedagogical communication, psychological development, interactive methods, empathy, collaborative pedagogy, socialization, educational technologies.*

KIRISH: Bugungi globallashuv jarayonida jamiyat taraqqiyoti insonning nafaqat bilim darajasi, balki uning kommunikativ kompetensiyasi, ijtimoiy moslashuvchanligi hamda shaxslararo munosabatlarni samarali yo'lga qo'ya olish qobiliyati bilan ham belgilanmoqda. Shu nuqtai nazardan boshlang'ich ta'lim tizimida o'quvchilarning shaxslararo muloqot ko'nikmalarini rivojlantirish dolzarb pedagogik-psixologik muammolardan biri hisoblanadi. Ayniqsa, boshlang'ich sinf yoshidagi bolalarda muloqot madaniyati, tinglash, fikr almashish, jamoada ishlash, o'zaro hurmat va empatiya kabi sifatlarni shakllantirish keyingi ta'lim bosqichlari uchun mustahkam poydevor yaratadi.

Shaxslararo muloqot insonning boshqa shaxslar bilan axborot almashishi, hissiy-emotsional yaqinlashuvi va ijtimoiy munosabatlarni tashkil etish jarayonidir. Psixologik jihatdan mazkur jarayon bolaning shaxs sifatida shakllanishida, uning ijtimoiylashuvida va psixik rivojlanishida muhim o'rin egallaydi. Pedagogik nuqtai nazardan esa muloqot ta'lim samaradorligini oshiruvchi asosiy vositalardan biri sanaladi.

Mavzuning dolzarbligi shundaki, zamonaviy ta'lim tizimida faqat bilim berish emas, balki o'quvchilarni hayotiy kompetensiyalarga ega shaxs sifatida tarbiyalash ustuvor vazifa etib belgilanmoqda. Shu bois boshlang'ich ta'limda shaxslararo muloqotni rivojlantirishning nazariy-psixologik asoslarini chuqur o'rganish muhim ilmiy-amaliy ahamiyat kasb etadi.

Mazkur maqolaning maqsadi boshlang'ich ta'limda shaxslararo muloqotni rivojlantirishning nazariy hamda psixologik asoslarini tahlil qilish, mavjud muammolarni aniqlash va samarali pedagogik yechimlarni ishlab chiqishdan iborat.

Shaxslararo muloqot tushunchasining nazariy asoslari

Ilmiy adabiyotlarda "muloqot" tushunchasi turlicha talqin qilinadi. Psixolog A.A.Leontyev muloqotni inson faoliyatining alohida turi sifatida izohlaydi va uni shaxsning ijtimoiy tajribani o'zlashtirish vositasi deb hisoblaydi⁷². V.A.Kan-Kalik esa pedagogik muloqotni o'qituvchi va o'quvchi o'rtasidagi o'zaro psixologik ta'sir jarayoni sifatida tavsiflaydi⁷³.

⁷² Леонтьев А.А. Психология общения. – Москва: Смысл, 1999. – С. 45.

⁷³ Кан-Калик В.А. Учителю о педагогическом общении. – Москва: Просвещение, 1987. – С. 18.

Shaxslararo muloqot quyidagi asosiy komponentlardan tashkil topadi:
kommunikativ komponent;
interaktiv komponent;
perseptiv komponent.

Kommunikativ komponent axborot almashinuvi bilan bog'liq bo'lsa, interaktiv jihat o'zaro hamkorlikni tashkil etadi. Perseptiv komponent esa suhbatdoshni anglash va idrok etish jarayonini ifodalaydi.

Boshlang'ich ta'lim yoshidagi bolalarda mazkur komponentlar asta-sekin shakllanadi. Ayniqsa, 6–10 yosh oralig'ida bolaning ijtimoiy faolligi ortib, tengdoshlari bilan munosabatlarga ehtiyoji kuchayadi. Shu davrda muloqotning noto'g'ri tashkil etilishi bolada tortinchoqlik, ijtimoiy moslashuv muammolari yoki agressiv xatti-harakatlarning shakllanishiga sabab bo'lishi mumkin.

Pedagogik nazariyalarda muloqotni rivojlantirishning bir necha yondashuvlari mavjud:

Faoliyatga yo'naltirilgan yondashuv;

Shaxsga yo'naltirilgan yondashuv;

Kompetensiyaviy yondashuv;

Hamkorlik pedagogikasi.

Ayniqsa, hamkorlik pedagogikasi boshlang'ich sinf o'quvchilarida ijtimoiy faollik va muloqot madaniyatini shakllantirishda samarali vosita hisoblanadi.

Shaxslararo muloqotning psixologik xususiyatlari

Boshlang'ich sinf o'quvchilarining psixologik rivojlanishida muloqot yetakchi omillardan biridir. L.S.Vigotskiy ta'kidlaganidek, bolaning intellektual rivojlanishi avvalo ijtimoiy muhitda yuz beradi, keyinchalik esa individual psixik jarayonga aylanadi⁷⁴.

Psixologik jihatdan boshlang'ich sinf yoshidagi bolalarda quyidagi xususiyatlar kuzatiladi: psixologik xususiyat; muloqotga ta'siri; emotsionallikning yuqoriligi; tez ta'sirchanlik va hissiy munosabat; taqlidchanlik; kattalar va tengdoshlardan o'rnak olish; faollik; suhbat va o'yinlarga qiziqish; ishonuvchanlik; o'qituvchi ta'sirining kuchliligi;

Mazkur xususiyatlar pedagogdan yuqori darajadagi kommunikativ mahoratni talab qiladi. O'qituvchining nutq madaniyati, samimiyligi, psixologik yondashuvi hamda emotsional qo'llab-quvvatlashi o'quvchilarning muloqotga kirishuvchanligini oshiradi.

Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, boshlang'ich sinf o'quvchilarida muloqot kompetensiyasi quyidagi ko'rsatkichlar orqali namoyon bo'ladi:

- ✓ o'z fikrini erkin bayon qila olish;
- ✓ suhbatdoshni tinglay bilish;
- ✓ jamoada ishlash ko'nikmasi;

⁷⁴ Выготский Л.С. Педагогическая психология. – Москва: Педагогика, 1991. – С. 72.

- ✓ nizolarni tinch hal etish;
- ✓ empatiya va hurmat.

Psixologik jihatdan empatiya tushunchasi muhim ahamiyatga ega. Empatiya - boshqa insonning hissiy holatini tushuna olish va unga hamdardlik bildirish qobiliyatidir. Mazkur sifat boshlang'ich yoshdan shakllantirilsa, bolalarda sog'lom ijtimoiy munosabatlar rivojlanadi.

Boshlang'ich ta'limda shaxslararo muloqotni rivojlantirish metodlari

Boshlang'ich ta'lim jarayonida muloqotni rivojlantirish uchun zamonaviy pedagogik texnologiyalardan foydalanish muhim ahamiyatga ega. Jumladan:

Interfaol metodlar : “Aqliy hujum”, “Klaster”, “Bahs-munozara”, “Rolli o'yin” kabi metodlar o'quvchilarning nutq faolligini oshiradi va muloqot kompetensiyasini rivojlantiradi.

Guruhli ishlash texnologiyasi: Kichik guruhlarda ishlash o'quvchilarda hamkorlik, tinglash va fikr almashish madaniyatini shakllantiradi.

Didaktik o'yinlar: O'yin faoliyati boshlang'ich sinf o'quvchilari uchun tabiiy ehtiyoj hisoblanadi. Didaktik o'yinlar orqali bolalarda erkin muloqot muhiti yaratiladi.

Muammoli vaziyatlar yaratish: Muammoli savollar va vaziyatlar o'quvchilarni mustaqil fikrlashga hamda jamoaviy muhokamaga undaydi.

AKT vositalaridan foydalanish: Multimedia vositalari, interaktiv platformalar va taqdimotlar o'quvchilarning kommunikativ faolligini oshiradi.

Mavzuga oid muammolar va ularning yechimlari

- Hozirgi kunda boshlang'ich ta'limda shaxslararo muloqotni rivojlantirishga to'sqinlik qilayotgan bir qator muammolar mavjud:
- ayrim o'qituvchilarning kommunikativ kompetensiyasi yetarli emasligi;
- an'anaviy ta'lim metodlarining ustunligi;
- oiladagi noto'g'ri psixologik muhit;
- bolalarning gadjetlarga haddan tashqari bog'lanib qolishi;
- individual yondashuvning sustligi.

Mazkur muammolarni bartaraf etish uchun quyidagi yechimlar taklif etiladi:

- O'qituvchilarning kommunikativ kompetensiyasini oshirish;
- Psixologik treninglarni joriy etish;
- Interfaol metodlardan muntazam foydalanish;
- Ota-onalar bilan hamkorlikni kuchaytirish;
- Ijobiy psixologik muhit yaratish.
- Ilmiy yangilik va amaliy ahamiyat

Mazkur maqolada boshlang'ich ta'limda shaxslararo muloqotni rivojlantirishning psixologik omillari tizimli ravishda tahlil qilindi. Shuningdek, kommunikativ kompetensiyani rivojlantirishga xizmat qiluvchi innovatsion pedagogik yondashuvlarning samaradorligi asoslab berildi.

Maqolaning amaliy ahamiyati shundan iboratki, undagi tavsiyalar boshlang'ich sinf o'qituvchilari, pedagoglar, psixologlar hamda tadqiqotchilar uchun metodik manba sifatida xizmat qilishi mumkin.

XULOSA: Xulosa qilib aytganda, boshlang'ich ta'limda shaxslararo muloqotni rivojlantirish o'quvchilarning shaxs sifatida kamol topishida muhim omil hisoblanadi. Muloqot kompetensiyasining shakllanishi bolaning ijtimoiy moslashuvi, jamoada ishlashi, mustaqil fikrlashi va ruhiy barqarorligiga bevosita ta'sir ko'rsatadi.

Boshlang'ich ta'lim jarayonida interfaol metodlar, hamkorlik pedagogikasi va psixologik yondashuvlardan samarali foydalanish orqali o'quvchilarda sog'lom muloqot madaniyatini shakllantirish mumkin. Shu bilan birga, pedagoglarning kommunikativ mahoratini oshirish va oilaviy hamkorlikni kuchaytirish ushbu jarayon samaradorligini yanada oshiradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

I. Normativ-huquqiy hujjatlar

1. O'zbekiston Respublikasining "Ta'lim to'g'risida"gi Qonuni. – Toshkent, 2020.
2. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022–2026-yillarga mo'ljallangan Taraqqiyot strategiyasi to'g'risidagi Farmoni. – Toshkent, 2022.
3. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining umumiy o'rta ta'limni rivojlantirishga oid qarorlari.

II. Asosiy adabiyotlar

4. Леонтьев А.А. Психология общения. – Москва: Смысл, 1999.
5. Выготский Л.С. Педагогическая психология. – Москва: Педагогика, 1991.
6. Кан-Калик В.А. Учителю о педагогическом общении. – Москва: Просвещение, 1987.
7. Божович Л.И. Личность и ее формирование в детском возрасте. – Санкт-Петербург: Питер, 2008.
8. Мухина В.С. Возрастная психология. – Москва: Академия, 2010.

III. Qo'shimcha adabiyotlar

9. Nishonova Z. Pedagogik psixologiya. – Toshkent: O'qituvchi, 2018.
10. Tolipov O'. Pedagogik texnologiyalar. – Toshkent: Fan, 2017.
11. G'oziyev E. Umumiy psixologiya. – Toshkent: Universitet, 2002.
12. Hasanboyeva O. Pedagogika nazariyasi. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2016.

IV. Elektron manbalar

13. O'zbekiston Respublikasi Adliya vazirligi portali (https://lex.uz/?utm_source=chatgpt.com)
14. O'zbekiston Respublikasi Maktabgacha va maktab ta'limi vazirligi (https://uzedu.uz/?utm_source=chatgpt.com)
15. Ziyonet axborot-ta'lim portali (https://ziyonet.uz/?utm_source=chatgpt.com)